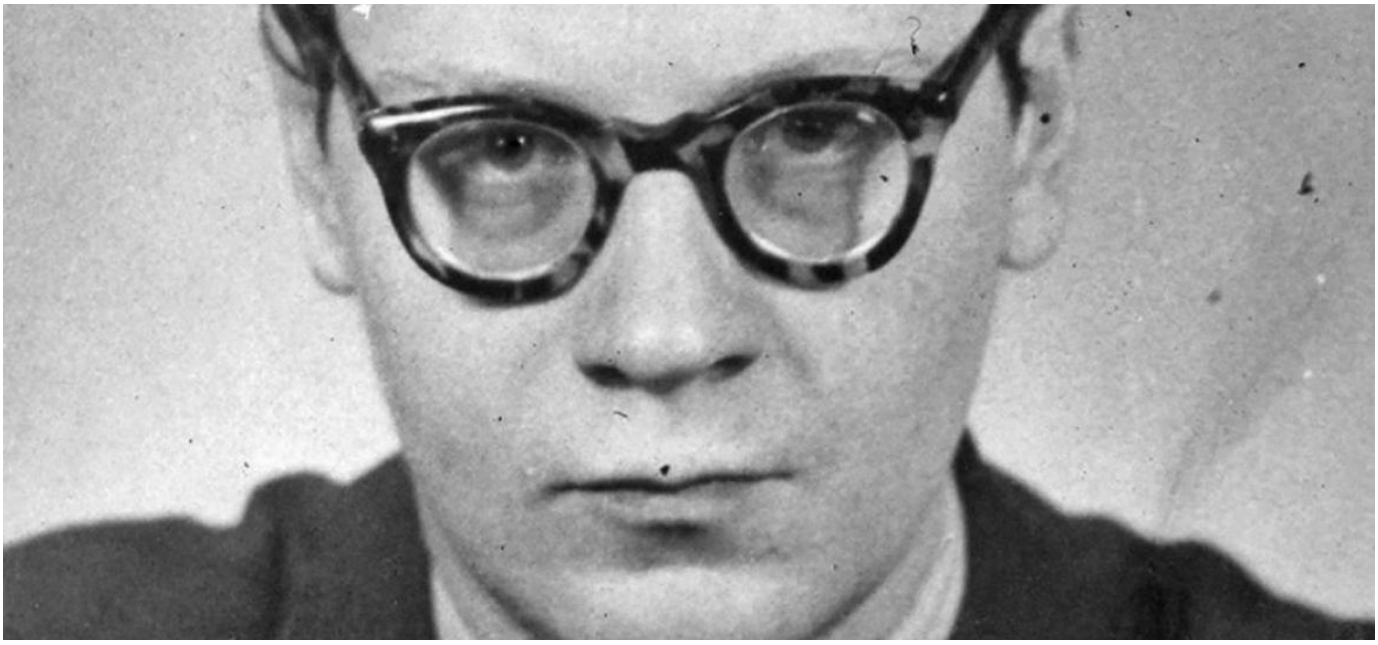

Jerzy Grotowski

Dla Mieszkańca

Na mapie teatralnych wędrówek Jerzego Grotowskiego Opole stanowiło miejsce szczególne. Tu, w niewielkiej salce, dojrzewało jego myślenie o teatrze i aktorze, tu jego teorie nabierały materialnych kształtów. Dzieje Teatru 13 Rzędów w Opolu zamykają się w pięcioleciu 1959-1964.

W Opolu powstało dziesięć przedstawień. Dzisiaj, kiedy mówimy o teatrze Grotowskiego, myślimy przede wszystkim o jego dwóch wrocławskich inscenizacjach. O *Księciu Niezłomnym* i *Apocalypsis cum figuris*. Te przedstawienia stały się ważnymi wydarzeniami artystycznymi w polskim życiu teatralnym. Przyniosły Grotowskiemu światową sławę i uznanie, ale dla historii polskiego teatru równie ważne pozostaną jego opolskie inscenizacje. Najbliższymi współpracownikami reżysera byli Ludwik Flaszen - kierownik literacki i Jerzy Gurawski - architekt przestrzeni scenicznej.

Repertuar opolskiego Teatru 13 Rzędów ukazuje zmiany osobowości artystycznej Grotowskiego, które znaczą jego drogę poszukiwań. Układa się ona w ciekawą linię. W *Orfeuszu* według Cocteau (1959), *Kainie* według Byrona (1960), *Misterium Buffo* według Majakowskiego (1960), *Siakuntali* według Kalidasy (1960) i w *Dziadach* według Mickiewicza (1961) tekst stał się dla Grotowskiego inspiracją, punktem wyjścia dla zbudowania autonomicznego dzieła sztuki. W tym czasie istotne dla poszukiwań Grotowskiego były także relacje między sceną a widownią. Z kolei w *Kordianie* według Słowackiego (1962), *Akropolis* według Wyspiańskiego (1962), *Tragicznych dziejach Doktora Fausta* według Marlowe'a (1963), oraz w *Studium o Hamlecie* według Szekspira-Wyspiańskiego (1964) w centrum zainteresowań staje aktor.

To w opolskich przedstawieniach Grotowski najpełniej zrealizował swoją ideę teatru. Według Edwarda Pochronia, opolskiego dziennikarza, któremu zawdzięczamy sprowadzenie Jerzego Grotowskiego do Opola, te spektakle dla doświadczonego widza były „rewelacją i rewolucją", ale dla większości widzów okazywały się „niezrozumiałą rewolucją". Na premierę *Dziadów* czekali w Opolu wszyscy – i aktorzy, i widzowie, zwłaszcza ci z kresowym rodowodem. Nikt z obecnych w foyer jednak nie przypuszczał, że za chwilę rozpocznie się bluźniercza gra z ich pamięcią. Konrad w inscenizacji Grotowskiego najważniejsze dla Polaków słowa *Wielkiej Improwizacji* wypowiadał ubrany w łóżkową kapę z miotłą na plecach. W *Kordianie* reżyser umieścił tytułowego bohatera, zresztą zgodnie z tekstem, w szpitalu dla wariatów. W obu przedstawieniach Grotowski chciał sprawdzić, czy zawarty w dramatach mit zbawicielstwa ma jeszcze jakieś znaczenie dla współczesnych Polaków. W *Akropolis* wg Wyspiańskiego Grotowski zmierzył się z doświadczeniem Holokaustu. To podczas pracy nad tym spektaklem powstał termin „teatr ubogi". Praca nad *Akropolis* okazała się doświadczeniem aktorskim nie do przecenienia, jednak dopiero w następnym przedstawieniu, w *Tragicznych dziejach doktora Fausta* , Grotowski dotarł do granic aktorstwa, osiągając w kreacji Zbigniewa Cynkutisa akt całkowity. Ten spektakl był najdojrzalszym dziełem opolskiego Teatru - Laboratorium 13 Rzędów. Widowisko było zainscenizowane jako uczta Fausta, jego Ostatnia Wieczerza. Długie prostokątne podesty, przy których zasiedli widzowie, były olbrzymimi stołami. Fausta zagrał Zbigniew Cynkutis. Praca nad tym przedstawieniem okazała się poszukiwaniem i przekraczaniem granic aktorstwa. To właśnie tu, w tej maleńkiej sali, narodził się „akt całkowity"- nowa metoda aktorska,

która rozsławiła Grotowskiego.

Ostatnim opolskim spektaklem było *Studium o Hamlecie* wg Szekspira – Wyspiańskiego. Niezwykłe, najbardziej polityczne przedstawienie Grotowskiego: Hamlet był Żydem, dwór królewski zaś przedstawiano z wyraźnymi aluzjami do aktualnych władz. Po wielu latach spektakl odczytano jako prefigurację Marca 1968 roku. *Studium* zdjęto z afisza po trzech tygodniach z obawy na reakcję władz.

Teatr mógł funkcjonować w Opolu dzięki Jerzemu Grotowskiemu, który do perfekcji opanował sztukę przedstawiania zbyt skomplikowanych dla partyjnych notabli projektów jako rzeczy potrzebnych, wartościowych, a przede wszystkim krzewiących polskość na Ziemiach Zachodnich (ukłonem w stronę władzy były propagandowe Estrady Publicystyczne, przypominające akademie ku czci). Trzeba podkreślić, że Grotowski za każdym razem potrafił wyjść zwycięsko z potyczek z aparatem władzy, a także nielicznymi, nieprzychylnymi teatrowi dziennikarzami.

W Opolu narodził się Grotowski nie tylko jako artysta teatru, lecz także jako gracz: strateg i polityk. Zdumiewa jego siła i determinacja w dążeniu do celu. Droga, którą Zespół przebył od półamatorskiego *Orfeusza* do znakomitych *Tragicznych dziejów doktora Fausta,* to nie tylko przykład błyskawicznego rozwoju artystycznego, lecz także bardzo konsekwentnego budowania wizerunku, czego efektem stała się sława tego teatru w Polsce i na świecie jeszcze w okresie opolskim.

21 grudnia 1964 roku odbyło się ostatnie przedstawienie Teatru-Laboratorium 13 Rzędów w Opolu. Zagrano *Akropolis.* 2 stycznia 1965 roku zespół Teatru przybył z Opola na stałe do Wrocławia. Oficjalna informacja o zmianie siedziby placówki ukazała się dopiero 6 stycznia w „Trybunie Opolskiej”.

Decyzja o przeniesieniu Teatru – Laboratorium 13 Rzędów była, jak widać z perspektywy czasu, krokiem nieuniknionym. Była konsekwencją wielu czynników. Wśród najważniejszych przyczyn należy wymienić dwie: władze miasta nie były w stanie finansować „teatralnego laboratorium”; Opole stało się dla Jerzego Grotowskiego i jego zespołu za małe. Teatr był znany w Polsce, zaczął być zapraszany za granicę. Wrocław – duże miasto uniwersyteckie – zapewniał Grotowskiemu komfortowe warunki rozwoju i pracy.

Agnieszka Wójtowicz, autorka książki poświęconej opolskiemu okresowi działalności Grotowskiego - „Od *Orfeusza* do *Studium o Hamlecie.* Teatr 13 Rzędów w Opolu (1959- 1964)*”,* Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2005; współautorka (z Teresą Kudybą) filmu „Gra z pamięcią. Grotowski w Opolu” - stypendystka Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dziedzinie teatru w roku 2017.

Contact data
Wydział Promocji

ul. Szpitalna 3b-5-7

45-010 Opole

bp [at] um.opole.pl

www.opole.pl

Location

Tags
Znani Opolanie
Jerzy Grotowski